

Münşe 'âtu's- Salâtîn'e dâir kısa bir not

KEMAL EDİB KÜRKÇÜOĞLU

Adı, ebced hisâbiyle derlenme târihine (982 ye) tekabül eden, *Münşe'ât-i Feridun* veya *Feridun Beğ Münşe'âtı* diye de anılan *Münşe'ât-ı 's-Salâtîn* منشآت السلاطن in muhteva i'tibâriyle müretteb olduğu, vesikaların asıllarındaki sâde üslûbun, bunlar toplanırken bâzı değişikliklere uğradığı ötedenberi malûmdur. (Bkz. Mükrimin Halil, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*; sayı : 1—4 (78—81) ; *İslâm Ansiklopedisi*, Akkoyunlular maddesi).

Doğrudan doğruya iştigâlimizin dışında ve ihtisasımızın üstünde kalan bu mevzua burada temas edişimiz, Fakültemiz *Dergi'sinin* bundan evvelki (VIII. cild, 1—2.) sayısında (225—231. sahîfede) "Kânunî'nin Bâ lî Beğ'e gönderdiği Hatt-ı Humâyûn., başlığı altında neşrettiğimiz metnin *Münşe'âtı 's-Salâtîn'*de bazı farklarla, Birinci Murad tarafından Gazi Evranos Beğ'e gönderilmiş olduğu kaydıyla mevcûd bulunduğunun (87—89. sahife), oradan bir fıkranın Hamîd Vehbi'nin *Meşâhîr-i İslâm* adlı eserine de (2. cild, 842. sahife) geçirilmiş olduğunun bilâhare hatıra gelmesinden ve keyfiyetin *Münşe'at* hakkındaki şüpheleri te'yid eder mâhiyette görülmesindedir.

Filhakika :

1) Bu Bu hatt (*Münşe'ât'taki* ta'bîriyle Berât) sonradan bazı değişmelere uğramamışsa üslûbu i'tibâriyle I. Murâd'a âit olamaz. Çünkü: O devrin diplomatik dili daha başka ve daha sâdedir. (Bkz. Tahsin Öz, I. Murâd ile Emir Süleyman'a âit iki vakfiye, *Tarih Vesikaları Dergisi*, 4. sayı, 241—244. sahife; Adnan Erzi, Türk kütüphanelerinden notlar ve vesikalar, *Belleten*, XIV. cild, 53. sayı, 87. sahife).

2) Makalemize esas teşkil eden metinlerden biri Bâ lî Beğ ailesinin elinde, diğeri kütüphanemizedir. Her ikisi de Hatt'ın Bâ lî Beğ'e gönderildiği kaydını ihtiva etmektedir.

3) Muhteva i'tibâriyle Hatt I. Murâd'dan Gazi Evranos Beğ'e olmaktan ziyade Kanuni'den Bâ lî Beğ'e yazılabilecek mahiyettedir.

4) *Münşe'â* taki metinde geçen bazı unvan ve ta'bîrler, I. Murâd devrinden çok sonraki zamanlara âiddir.

5) Esasen Gazi Evranos Beğ'le alâkalı olarak Topkapı Sarayı Müzesi Arşivinde bulunan vesikaların son devirde yapılmış tasdiksiz suretlerden tereküb ettiği malûmdur. (Bkz. *Topkapı Müzesi Arşiv Kılavuzu*, II. fasikül, 151. sahife).

Bu noktaların aydınlatılması tarihçilere düşer.

BURSALI HEKİM ALİ MÜNŞİ EFENDİ ? - 1146 (?-1733/34)

Prof. Dr. F. NAFİZ UZLUK

XVIII inci yüzyıl hekimliğimizin yüzünü ağartanlardan biri de Bursalı Hekim Ali Münşi Efendidir. İstanbul ve Anadolu kütüphanelerindeki değerli kitapları, kendi günlerinde olduğu kadar, zamanımızda bile dikkatle, istifadeyle okunmağa, okunup faydalanmağa hak kazanmış teliflerdir.

Evet Türk tıbbı pek erkenden yüzünü batı hekimliğine çevirmek dirayetini gösterdi. İatrochemie'nin büyük kurucusu Paracelsus (1493 - 1541) un, modern tıbbın sentetik ilâçlar yapma hususundaki original buluşu, bütün gürültü ve patırtılarla bitlikte tedavi ilmine yeni ufuklar hazırladı.

Bunun üstünden bir asır geçmemişti ki lâtın dilleriyle daha yakından temasta olan *Suriye hekimleri*, ihtilâlcı *Paracelsus'un Tıbb-i Cedîd-i Kimyâî* eserlerini, evvelâ arapçaya terceme ettiler.

Abbasiler dahi böyle yapmıştı; yunanca eserleri önce süryaniceye çevirip oradan arapçaya taşımışlardı. Nasrullah Oğlu Halepli Salih Efendi bildiğimize göre şimdilik ilk mütercim mevkiindedir ¹

Tıp tarihiyle uğraşanlarımız ne yazık ki sayıca az olduğu kadar bu meraklı hevesliliğin dar çerçevesini aşamamıştır. Değilse XVIII inci asırdaki yenileşme gayretini gösteren büyük hekimlerimizin himmetleri daha iyi belirtilir, daha etraflı anlatılır ve bize daha çok sevdirilirdi.

Politika ile, edebiyatla, hattâ itfaiye teşkilâtıyla meşgul hekimlerimiz olduğu halde tıp tarihi böyle fedakâr âşıklara sahip olamadı.

Türk hekimlerinin Kütüphanelerimizdeki ve dünya kitaplıklarındaki telifleri nelerdir, bunlar yalnız Abbasiler devrinden başlayıp kendi zamanlarına kadar gelişen islâm tıbbına ait kitapları terceme mi ettiler, yoksa islâm tıp plânına göre kurulan bu binada tadiller, değiştirmeler, ilâveler mi yaptılar, yapmışlarsa onlardan bir ayrılık var mıdır, çağdaş oldukları cihan tıbbına göre bunlar nelerdir?

Cahil kopyacılar (istinsah edenler) elinde yanlış okunan Avrupalı müellif isimlerine bakarak — büyük tıp müceddidlerimizi bir kalemde inkâr etmek en zalim hâkimlere bile kimsenin yakıştıramıyacağı Kara-

¹ Salih Efendi Haleplidir, meşhur eseri *Gayet-ül-Beyan fi tedbir-il-Bedn-il-İnsan*. Efendi bu eserini IV üncü Sultan Mehmed'e Ramazan 1075 de = 1664 yılında takdim etmiştir. Padişahın kendisine bir samur kürk ihsan ettiğini Raşid Tarihi (C. 1, S. 164.) yazar.

kuş hükmü olur — çalışmalarımız ilerledikçe bu alanı daha iyi görüp öğreniyoruz ki Türk hekimi Avrupa tıbbındaki yenilikleri hiç de gecikmeden adım adım takip etmiş, onları Türk diline çevirmiş, şahsî buluş ve görüşlerini ilâve etmiş, okuyanları hayrete, hürmete mecbur eylemiştir.

İşte size bir kaç örnek :

1 — İsmi, hal tercemesi kitaplarında, Keşf-uz Zunûn, onun ilâvesi Bağdat'lı İsmail Paşanın İzah-ul-Meknûn fî-zeylin alâ Keşf-iz- Zunûn'da bulamadığım bir sîyma: Halîfezade İbrahim Nihali Efendi Tıp Medresesinde bir yıl Mucez ve şehrini okumuş, ondan sonra yirmi beş yıl bu çığırda çalışmıştı. Teşrih görmemiş, yani Disseksiyon yapmamış, ama elinde lâtinceden terceme edilmiş yirmi dört bablık Teşrih kitabı varmış. Bunu esas tutarak bir Anatomi yazmış. İleride ayrı bir makale konusu olacak bu kitapta, Harwey'in büyük deveran teorisi güzel bir ifade ile anlatılmaktadır.

Hattâ bu teşrihin başıdaki taksim, Şanizade'nin Anatomisi başında gördüğümüzün tıpkısıdır. Yani İbrahim Nihali Efendi diyor ki : "*malûm ola ki beden-i insan iki cüzüden mürekkeb olup birisi Sulbe ve birisi Rih ve (رِخْوِه) dir ki ecza-yi münce mid ve ecza-yı müzâbe ile tabir olunup bu dava ilm-i teşrihten zahir olur. Bostan-ı Etibba S. 136.*

Şanizade diyor ki: "*Malûm ola ki fenn-i teşrih iki kısım olup bir kısmına Osteologie "ostoolocya,, tabir ederler ki mebhası ecza-yi sulbe manasınadır ve bir kısmına sarkolocya derler ki mebhas-i ceza-yı rihve demektir. Şanizade Teşrihi, s. 5.*

İbrahim Nihali, eserinin hiç bir yerinde tarih yazmadığı gibi istinsah eden İbrahim Servet dahi senesini yazmamış; fakat bir yerinde Kâtipzade Hekimbaşı Refi Efendiden merhum diye söz açtığına göre onunla çağdaş olsa gerek. Her halde III üncü Sultan Mustafa devrinin garblılaşıma heveslerini besliyen uyanık şahsiyetlerindendir. Bostanı Etibba, Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, İsmail Saip kitapları arasındadır. No: 2105/57.

Diğer bir zat, Paracelsu's'tan Tıbb-i Kimyâî diye güzel bir terceme meydana getirmiştir. Ne yazık ki mütercim adını söylemiyor. Bu da yukarıki gibi İsmail Saip'in kitapları arasındadır, No: 531/42².

3 üncü tıbbî kimyaya ait eser benim şahsî kütüphanemdedir. Kimya'nın aslını Yena şehrinde oturan alman bilginlerinden Erlanger yazmıştır.

² 20 X 13 büyüklüğünde 62 sahifelik küçük bir risale olup Mustafa Samih bin Salih kalemiyle ince, işlek, fevkalâde güzel bir nesihle 1212 yılında yazılmıştır. Kitabın üzerinde hassa etibbasından (sonra baş hekim) Mustafa Mes'ud Efendi'nin olduğu yazılı. Tarihi 1215 olup bilâhara Abdülhak Molla'ya geçmiştir.

Öyle sanıyorum ki bu kabilden bilmediğimiz daha birçok mütercim ve müellif hekimlerimiz XVIII inci asır Türk bilgi âlemini değerli eserlerle süslemişlerdi.

Uluları yutan unutkanlık çukurundan onları çıkarmak ve cihana ilân etmek bütün hekimlerimize düşen vazifeler arasındadır.

* * *

Şimdi asıl konumuza geçmek istiyorum M e k l e n b u r g Büyük Dukasının saray tabibi A d r i a n M y n s i c h t (takriben 1631)³ ten yaptığı A k r a b a d i n ا ق ر ب ا د ي ن tercemesinin başında ve matbu Salim Tezkiresi'nin 626 ncı sahifesinde mahlasının M ü n ş î, isminin A l i .olduğunu öğrendiğimiz Bursalı büyük Hekimimiz hakkında geçen yıl 26 Mayıs 1949 tarihli Tasvir Gazetesinde müsarünileyhi, mahlasını, Ç o r u m 'da bulduğum şimdiye kadar bilinmiyen bir eserin ismiyle birlikte okurların tenkit gözlerine sunmuştum.

T a h i r Bey, O s m a n l ı M ü e l l i f l e r i ' n d e (Cilt 3, S. 228) Ali Efendinin aslen İ s t a n b u ' l l u, olduğunu oturduğu, yer B u r s a olduğundan Bursalı denildiğini yazmaktadır. Halbuki ben Tasvir'deki makalemde Salim Tezkiresine, Ali Efendinin kendi eserlerine dayanarak doğduğu yerin Bursa olduğunu, soylarına M ü f e t t i ş z â d e l e r denildiğini bildirmiştim. İstanbul K o c a R a g ı p P a ş a K ü t ü p h a n e s i n d e k i kitap tasnifi komisyonunda âza Sayın C e v a t Ç e l i o ğ l u, Salim Tezkiresindeki Müfettişzade kaydının yanlış olduğunu, bunun doğrusunu M e n t e ş e z a d e olacağını İ s m a i l B e l i ğ ' i n G ü l d e s t e m i R i y â z - i İ r f â n isimli⁴ eserine dayanarak yazmaktadır. Gönül isterdi ki Sayın Çelioğlu, Salim Tezkeresinin İstanbul'un zengin kütüphanelerinde bulunan yazmalarını inceliyerek bize gerçeği ispat etsin. Bununla beraber kendileri herkesten fazla bu imkâna maliktirler, himmetlerini bekliyorum.

³ M y n s i c h t 1543 senesinde O t t e n s t e i n i n B r a u n s c h w e i g ' d a doğmuş ve şu mühim eseri yayınlamıştır ki bilhassa kimya üstünedir. «Thesaurus et Armamentarium Medico Chymicum Selectissimum Pharmacorum conficiendorum ratio propria, laborum experientia confirmata» Hamburg 1631, Lübeck 1636, 1638, 1646, 1662, Lyon 1643, Rouen 1651, Rotterd 1651, Rotterd 1651, 1664, 1670, Frankfurt 1675, Genf 1726, Hanau 1726 ; Almanca tercemesi Stuttgart 1683, 1725, 1738, Offenbach 1695, Tübingen 1792. M y n s i c h t Ekim 1638 de ölmüştür. Biyografi med. VI. P. 313 — Blanck p. 29, pgl. (IV. s. 328).

Ali Efendi'nin, kitaplarında ismini birçok defalar hürmetle andığı M y n s i c h t ' i n kitabı görüldüğü üzere tam 18 defa basılmış, Almancaya terceme edilmiş, ölümünden bir buçuk asır sonra bile hâlâ basılmağa devam olunmuştur ki hekim Ali Efendinin saygı göstermesi pek yerindedir. Biz bu lâtince aslını veya Almancasını arattırmaktayız - O zaman Ali Efendinin fikirlerini daha iyi kontrol etme imkânına sahip oluruz. M y n s i c h t ' i n resmi, hususî Kütüphanemde mevcut olup ileride yayınlayacağım.

⁴ *Galdeste-i Riyaz-ı İrfan ve Vefegatı Danşveran-ı Nâdirân**, Bursalı İsmail Belîğ efendinin eseri olup Ticaret Mahkemesi Reisi Bursalı Alî oğlu Eşref Bey tara-

Tahir Bey, Bursalı Ali Münşî Efendi'nin kabrini, *Bursa Mevlevihânesi* karşısında şimdi yıkılmış bulunan künbet yanındaki üstadı Mevlevî Ömer Şifâî Dede'nin kabri civarında bulunması gerektiğini, fakat rastlanmadığını demin ismini söylediğimiz kitabında işaret eder ve ölüm yılını Hicrî 1160=1746 şeklinde bildirir.

*

* *

Müstakimzade Süleyman Sa'düddın Efendi (ölümü 1202=1787) nin Mecellet-ün-Nisâb isimli arapça ve bugüne kadar gayretsizliğimiz neticesi metni ve tercemesi henüz yayınlanmayan eserinde Ali Efendinin İstanbul'da (ölüm yılı noktalarla geçmiş yazılı değil) vefat ederek Üsküdar'da Divitçilerde Bayramı tarikatından Himmet Dede tekkesi civarında medfun olduğunu okudum. Mecellet-ün-Nisâb, varak 409, Halet Efendi Kütüphanesi, No. 628.

Avrupa dönüşü İstanbul'da fazla kalamadığım için aziz üstadım Prof. Dr. A. Süheyl Onver'den —o sırada Zeyneb Kâmil Hastahânesi Dahiliye Mütihazsıslığını fahrî olarak yapmakta idi — Himmet Dede cami ve tekkesine civar olan bu kabri aramalarını rica etmiştim. Fotoğraflarını, çeşmesini takdim ettiğimiz Ali Efendi hakkında bizi aydınlatan yardım ve himmetlerine burada teşekkür etmek isterim.

*

* *

Şu halde Hekim Ali Efendinin şahsiyeti bugün aydınlanmış bir durumdadır. Eğer Bursa hekimleri, yahut Bursa Müze Müdürü oraya âit mahkeme sicillerini incelemek zahmetini çekerlerse bu, ilim tarihimize başarılı bir kazanç elde ettirmiş olur.

*

O halde :

1. Kendisi Tahir Beyin iddiası gibi İstanbullu değil, halis muhlis Bursalıdır. Bunu Bizâat-ül-Mübtedî, Mynsicht tercemesi Akrabadin mukaddimelerinde, Kına-Kına risalesinin birkaç yerinde, Derviş Abbas Vesim Efendinin Borrichius'tan terceme ettiği Vesilet-ül-Metâlib fi-ilm-it-Terakîb ünvanlı eserinin önsözünde, Üsküdar'daki Mezartaşı kitabesinde — hiçbir şüpheye yer bırakmıyacak surette — öğreniyoruz.

2. Ali Efendinin mensup olduğu hanedana Salim tezkiresine göre müfettişzade, Cevat Çelioğlunun iddiasına göre Menteşzadeler denilmektedir.

findan Hüdavendigâr (Bursa) Vilâyet Matbaasında 1287 - 1302 yılları arasında 543 sahife olarak basılmıştır. Ancak bir kısım ibareler ve isimler yanlış çıkmış olduğu söylenmektedir. Bursa'dan yetişenler hakkında bu şehrin değerli âlimleri tarafından ayrı ayrı kitaplar yazılmıştır ki onların listesini Tahir Bey Osmanlı Müellifleri cilt 2, S. 103 te bulabilirsiniz. Göldeste'nin yeni ve düzeltilmiş bir tab'ı lâzımdır. Onu da Bursa'nın en uyanık hamiyetli evlâtlarından ummaktayız.

3. Babasının, çocuklarının adlarını henüz bilmiyoruz.
4. Şiirde mahlası Münşidir. Bunu Salim tezkiresinde ve Mynsicht'ten terceme ettiği Akraadin'in önsözünden, Müstakimzade Sa'düddin Efendinin Mecellet-ün-Nisâb'ın da Bursalı Ali Efendi maddesinde öğrenmekteyiz. İlim âlemimize onu ilk defa haber vermek bu âcizin makalesiyle vaki olmuş oldu.
5. Kabri, Tahir Beyin yazdığı gibi Bursa'da, Mevlevihane yanında değil (çünkü orada böyle bir kabir taşını 1948 senesi yaz aylarında çok aradığım halde bulamamıştım), Üsküdar'da Divitçilerdedir.
6. Hekim Ali Münşî Bayramı Tarikatına mı mensuptu, yahut Himmetzade dergâhıyla yakından uzaktan akrabalığı mı vardı ?.
7. Ölüm yılı Tahir Beyin yazdığı gibi 1160 küsur yıllarında değil belki kabir taşında kazılı olduğu gibi 1146 == 1733/34 tür.
8. Doğum yılı belli olmamakla beraber Kına-Kına risalesinde (S. 12) "1120=: 1710 senesi içerisinde tababete başladığının ille zamanları olduğunu bildirdiğine ve o zaman 25 yaşında farzedildiğine göre 50, nihayet 55 yaşında öldüğünü hatıra getirir ki çeşitli eserler yazan bu kadar çalışkan, uyanık bir hekimimizin genç ölümüne acınır.
9. Yazdığı terceme, telif, adaptasyon kitapların sayısı Tahir Beyin kaydettiği gibi, 7 değil, benim 26 Mayıs 1949 tarihli Tasvirdeki makalemde ilk defa ilim âlemine ismini haber verdiğim Ebubekr Razi'nin tercemesi, bu defa bulduğum Kurazat-ul-Kimyâ ile 9 dur.
10. Tıpta üstadı Bizâat-ul-Mübtedi eserinin içerisinde yazdığı gibi Mevlevi Ömer Şifai Dededir.
11. Salim Tezkiresinde yazılı şiirleri onun divan sahibi olması hususunda bizi araştırmaya mecbur eder.
12. Dr. A. Adnan Adıvar, Osmanlı Türklerinde İlim adlı kitabının S. 145 inde ileri sürdüğü şu fikir hiçbir esasa dayanmadığından kabul edilemez ; o diyor ki:

"XVIII inci asır başlarında, tıbbın umumiyet itibariyle, muntazam bir medrese veya hastane tahsiline bağlı olmadığı, bilâkis Usta-Çırak usulüyle ve dükkânlara mülâzemet yoluyla öğrenildiği anlaşılıyor. Maa-fih bu Ustalar ve Çıraklar arasında arapçayı öğrenmiş olanlardan yetişmiş müellif ve mütercimler hiç de az değildir. Meselâ, yukarıda ismi geçen Ömer Şifai'nin bu kabil hekimlerden olması muhtemel olduğu gibi, onun talebesi, yani Çırağı olan saray hekimlerinden Bursalı Ali Efendi de aynı sınıftan olsa gerektir. Bu son zatın (yani Ali Efendinin) Bizâat ül-Mübtedi adlı bir Akraadin, yani mürekkep ilâçlar kitabını biliyoruz (bk. Üniversite Küt., Yıldız, Tıp, 361, 405) I. Mahmut zamanında 1144 = 1731 senesinde telif edilen bu eserde Mynsicht namında bir garblı müellifin ismi çok geçtiği gibi yine Ali Efendi Kitabı Mynsicht tercemesi adıyla daha ziyade formüller şeklinde bir kitap daha yazmıştı. (bk. Üniversite Kütüp., Yıldız, Tıp, 29.) Çok gariptir ki, her iki eserinde de ismini zikr ettiği, hattâ bir eserine

namını verdiği garplı müellif, yani Adrian Mynsicht Tartre emetique denilen meşhur ilâcın kâşifi olduğu hâlde türkçe iki ilâç kitabında da bu ilâcın ismi bile geçmez. Bundan başka Bursalı Ali Efendinin Darüssaade Ağası Beşir Ağa namına, Cerrahnâme diye bir eseri daha vardır, (bk. Halet Ef. Kütüp. No. 751).

Bu eserde şişlerden bahs ederken Anevrizmaları da bu arada sayar; sonda o vakıtlar pek moda olan Paracelsus ismi de yalan yanlış bazı malûmat arasında zikrolunur. Hekim Ali Efendi her halde 1160= 1747den sonra vefat etmiş olsa gerektir,,. A. Adnan Adıvar'ın Ali Efendi hakkındaki sözü bitti.

Bu iddialara karşı cevaplarım şunlardır:

a) Bursa'da İshak Hocası Ahmet Efendiden Medresede okutturulan ilimleri tahsil etmiş, diğer tabirle usulüne göre tahsilini tamamlamış.

b) Tıbbî Derviş Ömer Şifai Dede'den öğrenmiş.

c) Ömer Şifai, Bursa'daki Yıldırım Bayezit Darüşşifasında Başhekim bulunduğundan sayın Adnan'ın söylediği gibi dükkânda değil, belki hastahane çalışmak suretiyle tababet tahsil etmiştir.

d) Paris, İstanbul gibi kütüphaneleri zengin memleketlerde ilim tarihi yazan bir zatın Ali Efendi gibi mühim bir şahsiyet hakkında ulu orta hükümler vermesi ilim namına ancak teessürü davet eder.

e) Kınakına hakkında yazmış olduğu Monografi bugün bile orijinal observasyonları saklaması bakımından tek kalmaktadır. İki buçuk asıra yaklaşan bir devre içinde bu mühim ilâç hakkında başlı başına eser yazmak şerefi Bursa'lı Ali Münşi'nin saadetli kalemine nasip olmuştur.

f) Amsterdam'da bu sene 14—21 Ağustos 1950 de toplanan Milletler Arası İlimler Tarihi Kongresinin Tababet Tarihine ait Kongresine tebliğ ettiğim iki mevzudan birisi Ali Efendinin Kınakına Risalesidir. Daha önce Kongre Sekreteri Dr. Th. H. Schlichting'den aldığım mektupta yapacağım tebliğin alâka uyandıracığı bilhassa işaret edilmektedir.

Bu risaleyi dikkatle okuduğum zaman içerisinde adları geçen Avrupalı tıp üstadlarını tababet tarihine ait kitaplarda bulmaklığım onların ileri sürdüğünü ve Ali Efendinin çok iyi bir şekilde hülâsa ettiğini görmeliğim benim kadar değerli okurlarımı da sevindirecektir. Dr. A. Adnan Adıvar'ın Paracelsus gibi ismi bir asırdan fazla zamandan beri Türkiye'de yayılmış, şöhret bulmuş bir büyük üstadın adını yalan yanlış yazacak bir Hekim Ali Efendi düşünmesi onun gibi en yeni tıp ilâçları üstüne monografiler kaleme alan bir zatı hiç, ama hiç anlamamak, yahut hususi bir kast ile bunu yapmak demek olur.

g) Amipli dizanterinin bugün bile en kıymetli devası Ipecacuanha üstüne memleketimizde ilk monografiyi o Ali Münşi yazmıştır. İki buçuk asra yakın bir zamandanberi aralarında sayın üstad A. Adnan Adıvar da dahil olmak üzere bunca tıp âlimleri gelip geçtiği halde

Türkiye gibi amipli dizanterisi, malaryası bol bir ülkede kınakına, Ipeca üstüne Ali Efendi'den başka eser yazan bulunmadığı düşünülürse sayın Adnan'ın bilerek veya bilmiyerek büyük bir âlimimizi küçültmek talih-sizliğine âlet olduğu meydana çıkar.

h) Aşağıya koyduğum listeden anlaşılacağı üzere Hekim Ali'nin eserleri İstanbul kütüphanelerinde çok sayıda vardır. (*Osmanlı Türk-lerinde ilim*) gibi pek azametli bir ünvan altında eser yazan muharri- rin bu kitapların hepsini görmeden hüküm vermesi ilim namına da hoş değildir. Biz Adnan Adıvar'ın eserini beğenenlerdeniz, fakat orada öyle büyük, öyle mühim yanlışlar ve indî hükümler var ki bunlara karşı isyan ve itiraz etmemek elimizden gelmiyor. Onu ayrı makalemde yazacağım.

* *

Hekim Ali Münşi'nin İstanbul kütüphanelerindeki kitapları, numaraları :

I — Bizâat-uL-Mübtedi	No.
1) Millet, Ali Emirî Tıp	31
2) Millet, Ali Emirî Tıp	33
3) Hamidiye (Murad Molla)	1006
4) Mihrişah Sultan	461 (Eyüp)
5) Fatih	3534
6) Koca Ragıb Paşa	939
7) Üniversite Kütüp. Yıldız Tıp	361, 405
8) Ankara Tıp Tarihi Ens.	2452
9) Hüsrev Paşa Kütübhanesi	343 (Eyüp)
II — Terceme-i-Akrabadin (Mynsicht)	
1) Üniversite, Yıldız, tıp	29
2) Benim hususî kütüphanemde	18
III — Tuhhfe-i-Aliye "Kınakına Risalesi»	
1) Hekimoğlu Ali Paşa (Millet Kütüp.)	525
2) Millet. Ali Emirî Tıp,	278/1
3) Esat Efendi, Süleymaniye	2483/1
4) Ankara Dil veTarih-Coğ. F. İsmail Saip.	1/1820
IV — Cerrahnâme	
1) Halet Efendi (Süleymaniye)	751
2) Ali Emirî	62 (?)
3) Nuri Osmani "Osmanlı Müelliflerinden»	(?)
V — Pad-zehr	
1) Hacı Mahmut Efendi, Süleymaniye	5574/1
VI — Ipecacuaha	
1) Ali Emirî, Millet, Tıp	278/3
VII — Terceme-i-Zekeriya Razi	
1) Çorum Süleyman Feyzi Paşa Kütüp.	2909/23

- VIII — Risale-i-Fevaid-i-Narcili Bahri
 Ali Emiri Kütüphanesi 278/4 (?)
 4 sahifelik bir eserdir. Kopya ettim.
- IX — Kurazat-ul-Kimya 4133

Eserin Müellifi: Michael Etmüller (1644 - 1683)

Leipzig'li bu meşhur kimya üstadının eserini, Tıbbi Hendesî-Medecine Geometrique „ adıyla ve ikinci, üçüncü ciltlerini bir büyük cilt halinde Vezir Kethüdası Mehmet Paşa adına terceme etmiştir ki bizzat müellifin el yazısıdır. Abdulhak Molla'nın kütüphanesinden çıkma bu eser hakkında ayrı yazı yazacağımdan burada kısa kesiyorum. Kitabı bir tesadüfle buldum. Tahir Bey yalnız ismini haber veriyor, yerini söylemiyor. Adnan ve Çelikoğlu Cevad Beyler ise ismini ve yerini haber vermemişlerdir.

Hekim Ali Efendinin Mezarı ve Kitabesi

Prof. Dr. Süheyl Ünver 27/9/1949 tarihiyle lütfettikleri mektupta şöyle diyorlardı: "Tire'den dönüşümde Üsküdar-Zeyneb Kâmil Hastahanesi civarı, Himmet Dede Tekkesi Mahallesi, Divitçiler Camii hazîresindeki Bursa'lı Hekim Ali Efendinin mezar taşını buldum. Fotoğraflarını aldım. Büyük hekim, fotoğrafisini birlikte takdim ettiğim çeşmenin hemen arkasında medfundur. Ayak taşı batmış, yazısız; fakat baş taşında manzum bir kitabe var ki örneğini ayrıca koyuyorum.

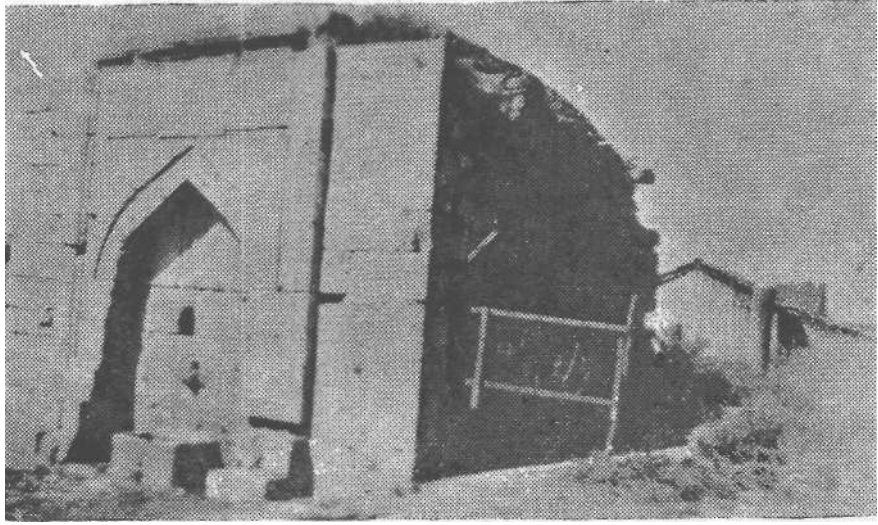
Camiin kabristan sahası şimdi gece kondulara 25 liraya müfrez arsa halinde satılıyormuş. Temenni edelim de, Ali Etendi bu gece kuşlarının yemi olmasın.

Eğer bizim Tıp Tarihi Enstitüsü Taphane'ye taşınırsa ve Ali Efendinin taşını ve başını o zamana kadar yemezlerse, Enstitünün bahçesinde muhterem Tıp Üstadına en iyi yeri ayırır, kabrini-anıt şeklinde yaparız,,.

Muhterem Profesör Süheyl'in bu dileklerine candan katılırken Divitçiler Mahallesinin aziz komşularından, bu zata mürekkep lekesi sıçratmamalarını kalemi âciziyle istirham ediyorum.

EL-FATİHA

Hayf kim dünyâdan ol hikmet-şinâs
 Eyledi Dâr-i-Bak'âya azm-i râh
 Bursâviyyül-asl hem nâmı Ali
 Oldu bî-şek vâsıl-i kurb-i İlâh
 Ol Hakîmi nüktedân ı feylesof
 Mûcid-i-Mûcez idi tâbe serâh
 Şâir-i- sâhip-suhan mucize gu
 Zât-ı kâmil hem tabîb-i Pâdşâh
 Sahk edüp eczâ-yı cismin rûzigâr

kes. 4 — Üsküdar'da Himmet Dede dergâhı karşısında
Divitciler cami çeşmesi

**Re». 3 — Üsküdar'da Himmet Dede civarında Divitciler camii
çeşmesi arkasında Bursalı hekim Ali Efendi mezar Baş taşı.**

Res. 2 — Üsküdar'da Himmet Dede civarında Divitciler camii çeşmesi arkasında Bursalı hekim Ali Efendi mezar taşı.

Res. 1 — Mynsicht (ölümü 1631)

Cevheri macun edüp etti tebâh
Eşki çeşmim dökerek târih dedim

Bû Ali hikmet
Bakaya gitdi âh

1146
Sene

Bu güzel, içli tarihi hangi şairin yazdığını bilemiyoruz. Kütüphanemde bulunan Kıymyâi Tıbbiye ait Almancadan mütercem bir eserde, kimya ile uğraşan hekimlere feylesof denildiğini gördüm. Bu yalnız hekimler arasında değil, şairler ortasında da bilinen bir ıstılah olacak ki kitabeyi kaleme alan şair, onu feylesof diye vasıflandırmaktadır. Fotoğrafta bu kabirden başka mezar bulunmaması iki şeyi hatıra getirir, ya Ali Efendi'nin akraba ve yakınları buraya gömülmüştü, onu gece-kondular veya daha öncekiler yok etmişlerdir veyahut bunlar başka bir mezarlığa gömülmüşlerdir, ayırd edilmesi daha ziyade İstanbul'daki ilim adamlarına düşer.